

Legal basis and principles of international cooperation in the fight against terrorism

Akramxon SADIKOV¹

Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

30 January 2022

Accepted 20 February 2022

Available online

15 March 2022

Keywords:

fight against terrorism,
international cooperation,
crime,
law enforcement agencies

ABSTRACT

This article analyzes the legal framework, principles, their content, as well as sectoral and regional documents that are the basis of universal international cooperation in the fight against terrorism. For example, the analysis of the UN Global Counter-Terrorism Strategy of June 20, 2006 sets out its key principles. At the same time, the importance of organizations and regulatory documents important for the Republic of Uzbekistan in the fight against terrorism within the CIS has been revealed. Although, universal international documents are at the heart of the fight against terrorism. The author acknowledges the possible weakness of the legal framework aimed at creating regional practical mechanisms. It will also be proved that in some places the basic norms of international cooperation may violate the sovereignty of national law, which makes it difficult to fully use international mechanisms.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss2/S-pp117-123>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Терроризмга қарши курашишда ҳалқаро ҳамкорликнинг ҳуқуқий асослари ва принциплари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

терроризмга қарши
кураш,
ҳалқаро ҳамкорлик,
жиноятчилик,
ҳуқуқни муҳофаза
қилувчи органлар

Мақолада терроризмга қарши курашишнинг универсал ҳалқаро ҳамкорлик асослари ҳисобланувчи ҳуқуқий асослар, принциплар, уларнинг мазмуни, шунингдек, соҳалар бўйича ва минтақавий ҳужжатлар таҳлили келтирилган. Масалан, БМТ Бош Ассамблеяси 2006 йил 20 июнда “БМТнинг терроризмга қарши курашиш глобал стратегияси” таҳлилида ундаги асосий принциплар

¹ Student in the direction of “Organizational and strategic management” of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, lieutenant colonel. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: akramxonsadikov@gmail.com.

тушунтирилган. Шу билан бирга, Ўзбекистон учун терроризмга қарши курашда муҳим ҳисобланадиган МДҲ доирасидаги ташкилот ва ҳуқуқий ҳужжатлар аҳамияти очиб берилган. Муаллиф универсал халқаро ҳужжатлар асос бўлса-да, минтақавий амалий механизмлар яратишга қаратилган ҳуқуқий асослар заифлигини эътироф этади. Қолаверса, айрим ўринларда халқаро ҳамкорлик асослари миллий ҳуқуқ суверенитетига дахл қилиши мумкинлиги, шу сабабли халқаро механизмларни тўлиқ ишлатиш қийинлигини ҳисобга олишини айтади.

Правовые основы и принципы международного сотрудничества в борьбе с терроризмом

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

борьба с терроризмом, международное сотрудничество, преступление, правоохранительные органы

В данной статье, проводится анализ правовой базы, принципов, их содержания, а также отраслевых и региональных документов, являющихся основой всеобщего международного сотрудничества в борьбе с терроризмом. Например, в анализе Глобальной контртеррористической стратегии ООН от 20 июня 2006 г. изложены ее ключевые принципы. При этом, выявлено значение и важных для Республики Узбекистан, организаций и нормативно-правовых документов в борьбе с терроризмом в рамках СНГ. Хотя, универсальные международные документы лежат, в основе борьбы с терроризмом. Автор, признает возможную слабость правовой базы, направленной на создание региональных практических механизмов. Также обоснуется, что в некоторых местах основные нормы международного сотрудничества, могут нарушать суверенитет национального права, что затрудняет полноценное использование международных механизмов.

Глобал миқёсдаги универсал ҳуқуқий асослар

1937-йилда Миллатлар Лигаси томонидан терроризмнинг олдини олиш ва жазолаш тўғрисидаги конвенция қабул қилинганидан буён терроризмга қарши кураш масаласи халқаро ҳамжамиятнинг кун тартибидан жой олиб келмоқда. Глобаллашувнинг кучайиши натижасида терроризмга қарши курашишда халқаро ҳамкорлик ва мувофиқлашув бу курашининг энг муҳим элементи айланган борди. 1963 йилдан бери халқаро ҳамжамият террорчилик ҳаракатларининг олдини олиш ва уларга чек қўйишга оид универсал ва махсус ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилди. Бундан ташқари, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) Бош Ассамблеяси, хусусан, олтинчи қўмита ташаббуси билан ҳар йили халқаро терроризмга қарши курашиш чора-тадбирлари тўғрисида қарорлар қабул қилиб келмоқда.

Халқаро терроризмга қарши ҳамкорлик тизими қуйидагилардан иборат:

а) ҳуқуқий асос (конституция, аъзо давлатларнинг қонунлари, халқаро шартнома ва конвенциялар);

б) хавфсизлик институтлари (масалан, халқаро миқёсда – БМТ, ЕХХТ, ЕИ; минтақавий даражада – МДХ, КХШТ, ШХТ; миллий даражада – миллий Антитеррор марказлари ва бошқа шунга ўхшаш ва тузилмалар);

в) ушбу тизимдаги структуравий элементларнинг ўзаро таъсири.

Глобал миқёсда қуйида энг муҳим **19 та универсал ҳуқуқий ҳужжатлар** дунё миқёсида терроризмга қарши курашишнинг ҳуқуқий асосларини яратишга хизмат қилди [1]:

- 1963 йил Самолёт бортида содир этилган жиноятлар ва баъзи бошқа ҳаракатлар тўғрисидаги конвенция;
- 1970 йил Ҳаво кемаларини ноқонуний олиб қўйишга қарши конвенция;
- 1971 йил Фуқаро авиацияси хавфсизлигига қарши ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши кураш тўғрисидаги конвенция;
- 1973 йил Халқаро ҳимоядаги шахсларга, шу жумладан, дипломатик агентларга қарши жиноятларнинг олдини олиш ва жазолаш тўғрисидаги конвенция;
- Асирларни гаровга олишга қарши 1979 йилги халқаро конвенция;
- 1980 йил Ядровий материални жисмоний ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенция;
- 1988 йил Халқаро фуқаро авиациясига хизмат кўрсатувчи аэропортларда ноқонуний зўравонлик ҳаракатларига чек қўйиш протоколи;
- 1988 йил Денгизда навигация хавфсизлигига қарши ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши кураш тўғрисидаги конвенция;
- 1988 йил Континентал шелфда жойлашган собит платформалар хавфсизлигига қарши ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши кураш протоколи;
- 1991 йилдаги пластик портловчи моддаларни аниқлаш мақсадида маркалаш тўғрисидаги конвенция;
- 1997 йил Террористик портлашларга қарши кураш бўйича халқаро конвенция;
- 1999 йил Терроризмни молиялаштиришга қарши кураш бўйича халқаро конвенция;
- 2005 йил Ядро терроризмига қарши кураш бўйича халқаро конвенция;
- 2005 йил Ядровий материални жисмоний ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенцияга киритилган тузатиш;
- Денгизда навигация хавфсизлигига қарши ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши кураш тўғрисидаги конвенцияга 2005 йилдаги Протокол;
- 2005 йил Континентал шелфда жойлашган собит платформалар хавфсизлигига қарши ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши Протокол;
- 2010 йил Халқаро фуқаро авиацияси билан боғлиқ ноқонуний хатти-ҳаракатларга қарши кураш тўғрисидаги конвенция;
- 2010 йил Ҳаво кемаларини ноқонуний олиб қўйишга қарши кураш тўғрисидаги конвенцияга қўшимча баённома;
- 2014 йил Самолёт бортида содир этилган жиноятлар ва баъзи бошқа ҳаракатлар тўғрисидаги конвенцияга Протокол.

Шу билан бирга, терроризмга қарши курашишда халқаро ҳамкорликни ташкил этиш мақсадида БМТ Бош Ассамблеяси 2006 йил 20 июнда “БМТнинг терроризмга қарши курашиш **глобал стратегияси**” номли 60/288-сонли резолюциясини қабул қилди [2]. Мазкур резолюциядаги стратегия кейинги давр-

лар учун терроризмга қарши курашишда аъзо давлатлар ўртасида бирдам-ликда ҳаракат қилиш ва уни ривожлантириб бориш имконини беради. Ушбу глобал стратегия қуйидаги **асосий тўртта принципларни** ўз ичига олади:

- терроризмнинг тарқалиши учун шароитларни бартараф этиш;
- терроризмнинг олдини олиш ва унга қарши кураш чораларини кўриш;
- аъзо давлатларнинг терроризмнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш салоҳиятини ошириш ҳамда бу борада БМТ тизимининг ролини кучайтириш чоратadbирларини кўриш;
- терроризмга қарши курашнинг асосий асоси сифатида барча учун **инсон ҳуқуқлари ва қонун устуворлигини таъминлаш**.

Бугун глобал миқёсда терроризмга қарши курашиш ҳуқуқий асослари мана шу тўрт устувор тамойилларга таянади.

Шунингдек, 2001 йил 11 сентябрь воқеаларидан кейин 2001 йил 28 сентябрда БМТ Хавфсизлик Кенгаши 1373 (2001) 2-сонли резолюцияни қабул қилди. Ушбу резолюция терроризм халқаро тинчлик ва хавфсизликка таҳдид сифатида қаралиши кераклигини мустаҳкамлайди. Аъзо давлатлар қонунчилиги терроризмни (уни молиялаштириш ва ёрдам бериш билан бирга) муайян шахс ёки давлатга эмас, **умуман, тинчлик ва хавфсизликка қарши** жиноят эканлигини акс эттиришини тавсия этади. Ўзбекистон Республикаси мазкур тавсияга амал қилган ҳолда Жиноят кодексида терроризмни айнан тинчлик ва хавфсизликка қарши жиноят деб эътироф этган.

Глобаллашув ва халқаро терроризмнинг ривожланишини ҳисобга олган ҳолда, халқаро характердаги террористик ҳаракатлар содир этганлик учун жазоларни кучайтириш зарурлиги тан олинди ва тегишли ҳуқуқий асосларни ишлаб чиқиш орқали самарали ва аниқ механизмлар яратишга келишиб олинди. Деярли барча мамлакатлар ўз қонунчилиги, судлов, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва адлия тизимлари алоҳида ташкилотлар тузиш орқали ушбу ҳамкорликни мувофиқлаштирдилар. Кўпинча, террорчилик фаолиятига алоқадорликда гумон қилинган шахсларга нисбатан тергов ва суд ишларини бошлаш жуда қийин, жиноят ва процессуал қонунчилиги тартиблари шуни тақозо қилади. [3] Гумон қилинувчи (айбланувчи, судланувчи), жабрланувчи, асосий далиллар, асосий гувоҳлар, асосий экспертлар ва жиноятдан олинган даромадлар асосий қисми тегишли давлат юрисдикциясига кирмаса, одил судловни таъминлаш янада мураккаблашади.

Шундай қилиб, терроризмга қарши кураш соҳасидаги халқаро жиноий сиёсатнинг глобал даражасининг ҳозирги ҳолати ушбу мавзуга тегишли кўплаб ҳуқуқий ҳужжатларнинг мавжудлиги билан тавсифланади. Лекин ҳуқуқий адабиётларда, шу жумладан, олим Ж. Карлсруд фикрича, бундай кўплаб ҳужжатлар бўлишига қарамасдан, анчагина мавжуд ва потенциал муаммолар эътиборсиз қолдирилган. [4] Масалан, терроризм мафкураси тарқалишининг тўлиқ олдини олиш терроризмга қарши курашишнинг амалдаги универсал халқаро ҳуқуқий базасидан ташқарида қолмоқда.

Терроризм ҳодисаси моҳиятини тушунишда ягона ёндашувга келишиш масаласи ҳам муҳим аҳамиятга эга. НАТОнинг бир қатор ҳарбий операцияларда пиёда қўшинлар қўмондони сифатида иштирок этган Питер Уилямс фикрича, бирор масала бўйича консенсусга эришиш учун кўп вақт сарфлашга арзийди,

лекин “терроризм” таърифи бўйича бу имконият чекланган. [5] Кўриниб турибдики, “терроризм” ва “халқаро терроризм” тушунчаларига ягона ёндашувни ишлаб чиқишдаги қийинчиликлар Яқин Шарқда фаолият юритаётган бир қатор қуролли гуруҳлар фаолиятига турлича баҳо бериш (террорчими ёки исёнчи)да, шу жумладан, “терроризм” ва “халқаро терроризм” тушунчалари нуқтаи назаридан келиб чиқади. Уларнинг террористик ташкилотлар қаторига мансублигини кўриш, бир қатор давлатлар томонидан халқаро ҳуқуқ меъёрлари асосида халқ манфаатларини ҳимоя қилиш сифатида баҳоланаётган амалдаги сиёсий тузумга қарши зўравонлик ҳаракатларининг ўтказилиши ушбу тузум тарафдорлари томонидан тажовузкорлик сифатида қабул қилинаётгани ҳам яққол кўриниб турибди.

МДХ доирасида минтақавий ҳамкорлик

Таъкидлаш лозимки, юридик адабиётларда терроризм муаммосини фақат энг глобал даражадаги халқаро ҳамкорлик орқали ҳал қилиш мумкин, деган тезис мавжуд [6]. Айти пайтда терроризмга қарши кураш соҳасидаги ҳамкорлик фақат глобал миқёсдаги умумий ва асосий нормалар билан чекланиб қолмаслиги керак. Минтақавий ҳамкорлик доирасидаги муносабатлар турли шаклларда жуда самалари қўлланилиши мумкин. Зеро, глобал умумий асосларни аниқ амалий чоратадбирлар орқали амалга ошириш энг камида минтақавий ҳамкорликни талаб қилади. МДХ, ШХТ каби минтақавий халқаро ташкилотлар доирасидаги ҳамкорлик аъзоларнинг миллий ҳуқуқий, давлатчилик анъаналари ва бошқа хусусиятлари, шунингдек, ушбу минтақа доирасидаги ўзаро боғлиқлигини инобатга олган ҳолда терроризмга қарши глобал курашишнинг узвий ва зарурий қисми ҳисобланади.

Зеро, терроризмга қарши курашишда глобал ҳамкорликнинг самарадорлиги минтақавий ҳамкорлик орқали ҳам намоён бўлади. Соҳадаги замонавий тадқиқотларга, хусусан, олим М. Абрахамсга кўра, терроризм ўз ижтимоий моҳиятига кўра муайян минтақани қамраб олади ва минтақавий ҳамкорлик механизмларисиз самарали натижаларга эришиб бўлмайди [7]. Ўзбекистоннинг терроризмга қарши курашишдаги халқаро ҳамкорлиги юқоридаги универсал ва махсус ҳуқуқий асослардан ташқари ҳудудий ҳамкорликка оид ҳуқуқ нормаларига ҳам асосланади. Масалан, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги (МДХ) доирасидаги ҳамкорлик, асосан, терроризмга қарши курашида **амалий ҳамкорликка**, терроризмга қарши курашувчи махсус давлат идоралари фаолиятини мувофиқлаштириш, террористик ҳаракатлар содир этган шахсларни ушлаш, экстрадиция қилиш шартлари, терроризм ғоялари тарқалишига қарши курашиш, террористик ҳаракатларнинг олдини олишда муҳим чора-тадбирларни ўз ичига олади.

2000 йил 21 июнда МДХ Давлат раҳбарлари кенгаши Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо давлатларнинг Террорга қарши кураш марказини ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилди. Мазкур қарор билан Низом ҳам тасдиқланди. МДХга аъзо давлатларнинг Террорга қарши кураш марказининг МДХнинг доимий фаолият кўрсатувчи ихтисослашган тармоқ органи бўлиб, МДХга аъзо давлатлар ваколатли органларининг халқаро терроризм ва экстремизмнинг бошқа кўринишларига қарши курашиш соҳасида ўзаро ҳамкорлигини мувофиқлаштиришни таъминлашга қаратилган. [8]

Бундан ташқари, МДХ Давлат раҳбарлари кенгашининг 2016-йил 16-сентябрьдаги қарори билан МДХга аъзо давлатларнинг 2017–2019 йилларга мўлжалланган терроризм ва экстремизмнинг бошқа зўравон кўринишларига

қарши курашиш бўйича ҳамкорлиги дастури тасдиқланди (кейинги ўринларда Дастур деб юритилади). Ушбу Дастур 2005-йил 26-августдаги МДХга аъзо давлатлар ўртасида терроризм ва бошқа зўравон экстремизмга қарши курашиш бўйича ҳамкорлик тўғрисидаги Битим қоидаларига асосланган чора-тадбирлар мажмуасини ўз ичига олади. Хусусан, Дастурнинг асосий вазифалари ҳамкорликнинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш, МДХга аъзо давлатлар ўртасида миллий қонунчилиқни уйғунлаштириш, ахборот-таҳлил фаолиятини амалга ошириш, кадрлар соҳасида ҳамкорликдан иборат.

Шунингдек, ушбу дастур доирасида терроризмга қарши курашиш учун зарур ҳуқуқий амалий ҳужжатлар қабул қилинди, терроризмга қарши курашишда аъзо давлатлар махсус ваколатли органлари кенгаши тузилди. Улар терроризмга қарши курашишни оператив мувофиқлаштириш, ўзаро ахборот ва ҳужжат алмашиш ва тан олиш, мунтазам ишчи алоқа ўрнатишни назарда тутди [9].

МДХ доирасида терроризмга қарши курашиш бўйича халқаро ҳамкорлик ва унинг ҳуқуқий асосларининг хусусиятлари бу уларнинг амалий ва ишловчи механизмлардан иборатлиги (декларатив нормалар сони минималлаштирилган), терроризмга қарши курашда, асосан, ваколатли органларнинг куч ишлатиш ваколатларини мувофиқлаштиришга қаратилганлиги ҳамда экстрадиция ва одил судлов масалалари ушбу ҳужжатларда назарда тутилмаганлигидир [10].

Муаммолар ва ечимлар. Шу билан бирга, терроризмга қарши курашнинг глобал ва минтақавий халқаро ҳуқуқий асосларининг ўзаро нисбати, уларнинг миллий қонунчилик билан нисбати, қатъий иерархияси ва устуворлигини аниқ белгиламаган. Баъзида терроризмга қарши курашишда халқаро ҳамкорликни таъминлашда МДХ доирасида эришилган келишувлар, миллий қонунчилик талаблари глобал универсал қоидалардан кўра муҳимроқ бўлиши мумкин. Яъни масала яна миллий ҳуқуқ суверенитетига боғлиқ бўлиб қолмоқда. Шунингдек, ҳуқуқий тизимлар интеграцияси билан боғлиқ, ноаниқ натижаларга олиб келадиган бир қатор глобаллашув тенденцияларини кузатадиган бўлсак, миллий ҳуқуқ суверенитети устуворлиги халқаро ҳамкорлик асосларини заифлаштириши, аниқроғи, уни амалга оширишни қийинлаштириши мумкин. А. Жалинский бу борада ҳуқуқий тизимларнинг ҳуқуқий интеграцияси ёки яқинлашиши, баъзан, аксинча, улар ўртасидаги зиддиятнинг кучайиши ўта нозик оқибат сифатида миллий жиноят ҳуқуқининг сезиларли даражада чекланишига сабаб бўлиши мумкинлигини келтиради [11]. Бу муаммо, айниқса, миллий жиноят ҳуқуқи суверенитети, бир томондан, давлатнинг ички ишларига аралашмаслик тамойили ва иккинчи томондан, реал сиёсий ва ҳуқуқий жараёнлар ўртасидаги зиддиятнинг мавжудлиги билан боғлиқ ва бу объектив равишда вужудга келади ва субъектив равишда ортиб боради.

Марказий Осиёда ҳозирги босқичда бу тизим халқаро муносабатларнинг умумэътироф этилган тамойилларига асосланади, лекин у ҳали тўлиқ ва қисман зиддиятли эмас. Самарадорликни ошириш учун минтақавий терроризмга қарши курашишга оид ҳужжатлар ва чора-тадбирларни қуйидаги янги тамойиллар билан тўлдиришни таклиф қилади: биргаликдаги фаолиятни мувофиқлаштириш; кўрилаётган терроризмга қарши чора-тадбирларнинг изчиллиги; зиммасига олинган мажбуриятларнинг бажарилиши учун жавобгарлик; ўзаро ресурслар алмашинуви ва ҳамкорлик жараёнида олинган маълумотларнинг махфийлигини таъминлаш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. БМТнинг Терроризмга қарши курашиш офисининг терроризмга қарши кураши ҳуқуқий чоралари ҳақидаги расмий ахбороти: <https://www.un.org/counterterrorism/international-legal-instruments>
2. UN Global Counter-Terrorism Strategy: <https://www.un.org/counterterrorism/un-global-counter-terrorism-strategy>
3. Silke A. (2019). The study of terrorism and counterterrorism. Routledge handbook of terrorism and counterterrorism. Б. 1–10.
4. Karlsrud, John. “From liberal peacebuilding to stabilization and counterterrorism”. International Peacekeeping 26.1 (2019): 1-21.
5. Williams, Peter. (2020) Introduction to Professional Policing. Counter-terrorism. Routledge. London. – Б. 19.
6. Будеева С.В., Дегтярева Н.В. Международное сотрудничество в области борьбы с терроризмом // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2014. – № 05. – С. 66.
7. Abrahms, Max. “What terrorists really want: Terrorist motives and counterterrorism strategy”. International Security 32.4 (2008): 78–105.
8. МДХ аъзо давлатлари раҳбарлари кенгашининг 2000 йил 21 июндаги қарори: <https://www.cisatc.org/132/166/188> (мурожаат санаси 03.03.2022).
9. Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо давлатларнинг Террорга қарши кураш маркази асосий ҳужжатлари: <https://www.cisatc.org/132/166> (мурожаат санаси 09.03.2022).
10. Ерохин Денис Витальевич Международно-правовые основы противодействия терроризму // Вестник ОмГУ. Серия. Право. 2018. №2 (55). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovye-osnovy-protivodeystviya-terrorizmu> (дата обращения: 09.03.2022).
11. Жалинский А.Э. Охрана национального уголовно-правового суверенитета в контексте современных международных процессов // Право и государство. – 2006. – № 6. – С. 66–75.